

PRVI UREDNIKI SLOVENSKEGA NARODA**

Povzetek. V prvih letih izhajanja Slovenskega naroda so se prepletle življenjske zgodbe treh urednikov in vrste drugih osebnosti, ki so se uvrstile v preglede slovenske kulturne in politične zgodovine. Časnik so ustanovili štajerski rodoljubi, programsko usmeritev je po osnutku Frana Levstika pripravil dr. Janko Srnc, končno obliko pa mu je dal prvi urednik Anton Tomšič, koncipient v pisarni mariborskega odvetnika dr. Ferdinanda Dominkuša. Tomšiču je pri urejanju pomagal Josip Jurčič. Uredniška radikalnost je Tomšiču nakopala več tiskovnih pravnih (v letih 1868 in 1869 zaradi ostrih Levstikovih člankov). Tomšič je leta 1870 (po naročilu lastnikov Slovenskega naroda) javno obsodil Levstikov satirični list Pavliha, kar je bil eden od glavnih razlogov za prenehanje njegovega izhajanja. Po Tomšičevi nenadni smrti v skrivnostnih okoliščinah maja 1871 je tri mesece urejal Slovenski narod notarski pripravnik Ivan Železnikar, nato so štajerski mladoslovenci uredništvo zaupali Jurčiču. Mladoslovenci so leta 1871 v Mariboru ustanovili tiskarno in poskusili z izdajanjem satiričnega lista Sršeni (urednik Železnikar, samo dve številki). Železnikar je postal urednik Slovenskega naroda januarja 1882. Tomšič, Jurčič in Železnikar veljajo za prve tri slovenske poklicne časnikarje.

Ključni pojmi: mladoslovenci, slovenska politika, Zedinjena Slovenija, poklicno časnikarstvo, tiskovne pravde, satirični listi

* Ddr. Damir Globočnik, umetnostni zgodovinar in publicist, Langusova ul. 29, 4240 Radovljica.

** Pregledni znanstveni članek.

Slika 1: NASLOVNICA ČASOPISA SLOVENSKI NAROD OB 25-LETNICI IZHAJANJA (1. APRIL 1893) S PRVIMI TREMI UREDNIKI: ANTONOM TOMŠIČEM, JOSIPOM JURČIČEM IN IVANOM ŽELEZNIKARJEM

Vir: Digitalna knjižnica Slovenije, dostopno prek <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-TTJ9M4QA/0200287a-4064-478d-b00a-d3b0cc2f4be9/PDF>, 30. 11. 2018.

Prispevek predstavlja prve tri urednike *Slovenskega naroda*, opozarja na začetni vpliv Frana Levstika na mladoslovenski časnik, pojasnjuje težave, ki so spremljale njegovo preoblikovanje v dnevnik, in časnik poskuša umestiti v tedanje slovensko politično okolje, ki so ga zaznamovali prizadevanja za enakopravnost slovenskega jezika v šolah in uradih, za Zedinjeno Slovenijo in slovansko vzajemnost, nasprotovanje dualizmu, razvoj slovenskega društvenega življenja in množična javna zborovanja (taborsko gibanje). Slovenci so si po ustavni poti prizadevali za federalistično preureditev habsburške

monarhije, v kateri so videli branik svojega obstoja. V šestdesetih letih 19. stoletja so se okrepila nasprotovanja med slovenskim prebivalstvom in nemško manjšino, ki so privedla do fizičnih spopadov na nacionalni osnovi. Politično življenje se je začelo diferencirati, znotraj slovenskega narodnega gibanja sta se postopoma oblikovala dva politična tabora: previdnejši staroslovenci, ki so obvladovali Kranjsko, in radikalnejši mladoslovenci, ki so bili najmočnejši na Štajerskem.

Zaradi gospodarske moči je bila na Štajerskem liberalna struja močnejša kot na Kranjskem. Štajerski Slovenci so bili boljši organizatorji in so vodili bolj aktivno in dinamično politiko kot previdni in oprezni slovenski politiki na Kranjskem (staroslovenci). Štajerski mladoslovenci so začeli taborško gibanje, ki je v boj za Zedinjeno Slovenijo združilo vse Slovence (Melik, 1982: 647, 649, 651). Ko je leta 1867 v Celovcu prenehal izhajati politični časnik *Slovenec* (1865–1867), so se kranjski in štajerski Slovenci odločili, da bodo začeli izdajati politični list. Ljubljanska pobuda za časnik *Slovenski jug* ni bila uspešna. Mariborski advokat dr. Ferdinand Dominkuš (1829–1901) je konec leta 1867 v dogovoru z drugimi štajerskimi rodoljubi sklical sestanek v Celju, na katerem so razmišljali tako o političnem listu kot o narodni tiskarni. Ustanovili so komanditno družbo s predvidenim kapitalom 12.000 goldinarjev v deležih po 250 goldinarjev (gld) in začeli zbirati deležnike. V komanditno družbo »*Dr. Vošnjak in drugovi*« so vstopili: dr. F. Dominkuš (1.000 gld), dr. Valentin Pavlič iz Velikovca (500 gld), Josip Gorup iz Trsta (500 gld), dekan Jožef Rozman iz Konjic (500 gld), dr. Josip Vošnjak (250 gld), Ivan Žuža iz Žalca (250 gld), dr. Štefan Kočvar iz Celja (250 gld), Fran Kapus iz Celja (250 gld), dr. Jožef Muršec iz Gradca (250 gld), dr. Jakob Ploj iz Ptuja (250 gld), dr. Gustav Ipavec in M. Kavčič iz Šentjurja (250 gld), dr. Franc Radej (250 gld), Slavoljub Knez (250 gld), Božidar Raič (250 gld), Alojzij Lenček (250 gld), Janez Lipold (250 gld), Mihael Herman (250 gld), dr. Radoslav Razlag (250 gld), Viljem Pfeifer iz Krškega (250 gld) in rodoljubi na Goriškem (250 gld).¹ Do konca leta so uspeli zbrati polovico kapitala, ki je omogočala ustanovitev časnika *Slovenski narod* (Vošnjak, 1893). Samo en deležnik V. Pfeifer je bil s Kranjske (M. M., 1921). Ustanovniki so se 18. marca 1868 zbrali na sestanku v Mariboru. Urednik Anton Tomšič jim je predstavil program *Slovenskega naroda*. Prva številka je izšla štirinajst dni kasneje. *Slovenski narod* je imel sprva tristo naročnikov. Konec leta je bilo naročnikov 800, nato okrog 400–500 (Vošnjak, 1893). V prvih mesecih izhajanja je bilo samo 120 naročnikov s Kranjske (Listek, 1868).

Glavni tvorec programske usmeritve *Slovenskega naroda* je bil Fran Levstik (1831–1887). Levstiku sredi leta 1867 v Ljubljani ni uspela ustanovitev

¹ Za primerjavo o vrednosti ustanovnega deleža naj služi podatek, da je tedaj učitelj na ljudski šoli letno lahko zaslužil 250 goldinarjev.

časnika *Slovenski jug*. 13. decembra 1867 je poslal štajerskim rodoljubom v Maribor program, ki ga je sestavil za *Slovenski jug* (Prijetelj, 1918). Program *Slovenskega naroda* naj bi pripravil mariborski odvetnik dr. Janko Sernek, končno obliko pa mu je dal urednik Tomšič. Zgledoval se je po Levstikovem programu *Slovenskega juga*, vendar je bil bolj oprezen (Prijetelj, 1958: 261–262).

V prvi številki *Slovenskega naroda* (2. 4. 1868) objavljeni program se je zavzemal za blaginjo in koristi slovenskega naroda, mogočno, svobodno, federalistično urejeno avstrijsko cesarstvo, mir in sporazumljenje med vsemi avstrijskimi narodi, za dobro avstrijsko zunanjo politiko, združitev vseh Slovencev v eno administrativno celoto (Zedinjena Slovenija), enakopravnost slovenščine v uradih, šoli in javnem življenju, v cerkvenem vprašanju za spoštovanje verskih zadev in dogem, ohranitev cerkvenega premoženja in oživitve javnega cerkvenega življenja, opravičene terjatve slovanskih bratov v Avstriji, zlasti južnih sosedov Hrvatov in Srbov, širitev slovanske vzajemnosti na podlagi literarne in kulturne izmenjave med Slovani in bil proti dualizmu ter ločitvi šolstva od cerkve. Program naj bi se bolj ali manj skladal s predhodnimi slovenskimi programi. »Razlikuje in – mislimo tudi – odlikuje ga le jedna točka: jasno in določno izrečena potreba zedinjenja vseh Slovencev v jedno organično celoto,« je poudaril *Slovenski narod* (Slovenskega Naroda politični program, 1868).

Anton Tomšič

Prvi urednik *Slovenskega naroda* in prvi slovenski poklicni novinar Anton Tomšič je bil rojen 26. maja 1842 v kmečki družini v Dednem Dolu pri Višnji Gori. Po osnovni šoli v Višnji Gori je obiskoval gimnazijo v Ljubljani, Trstu, Celju in Novem mestu. Hitra menjava šolskih ustanov priča o precej živahnem Tomšičevem značaju. V Gradcu je študiral pravo in sodeloval z listom *Čitalnica*. Študij je opustil najbrž zaradi težkega socialnega položaja, domači ga namreč niso podpirali. Jaroslav Dolar domneva, da so starši odtegnili podporo, ker ni hotel v bogoslovje. Nekaj časa je bil pri svojem očetu, ki je bil tedaj gostilniški zakupnik na Vrhniki. Leta 1867 je kot odvetniški koncipient vstopil v pisarno dr. Ferdinanda Dominkuša (Jurčič, 1871; Dolar, 1936: 38).

Sodeloval je pri katoliško in konservativno usmerjenem listu za štajersko podeželje *Slovenski gospodar*, ki ga je na začetku leta 1867 v Mariboru ustanovil dr. Matija Prelog (od aprila 1867). Na začetku leta 1868 se je posvetil urejanju *Slovenskega naroda*. Delal je za skromen zaslužek, saj sta z Jurčičem nekaj časa stanovala kar v uredništvu, ki je bilo do 3. septembra 1868 v enonadstropni hiši na Stolnem trgu št. 184 (porušena je bila 1891, današnji Slomškov trg), nato v hiši na Gosposki ulici 117 (danes Gosposka

29), od marca 1869 spet na Stolnem trgu št. 184, od maja pa na Stolnem trgu št. 179, danes je to Slomškov trg 5 (Dolar, 1936: 41).

Uredništvo na Gosposki ulici je bila prodajalnica z velikimi vrati na ulično stran in malimi dvoriščnimi vrati. V sprednjem delu prodajalnice sta bili pisalna miza in omara za spise in časnike. Josip Vošnjak se je spominjal, da so po vsej sobi ležali kupi zaprašenih časnikov in knjige.

Zadaj je bil nekov temen alkoven in tam sta spala urednika; ali na posteljah ali na kaki stari zofi, nisem videl, ker je zavesa zakrivala ta kot. Pogledati za zagrinjalo pa gotovo nikogar ni mikalo kdor je videl genijalno rázvlako in smeti v prednji sobi. Sta li oba urednika navadno spala v tem koti ali le slučajno takrat, ko sem ju jaz obiskal v Mariboru, ni mi znano. (Vošnjak, 1889)

Tomšič je kasneje stanoval v Čeligetovi hiši. Decembra 1870 je razmišljal o poroki, vendar je to zamisel kmalu opustil in se odločil vzeti k sebi sestro Marijo, da bi mu gospodinjala (Dolar, 1936: 38). Tomšič je sodeloval tudi v narodnih društvih, med drugim je bil predsednik graške Slovenije. Predaval je v mariborski čitalnici, deloval je v odboru čitalnice in bil predsednik Slovenskega političnega društva. Kot govornik je nastopil na narodni veselici 3. maja 1868 v Veliki Nedelji (Vatovec, 1980: 125).

Tomšič si je prizadeval za organizacijo tabora v bližini Maribora. Ko so Tomšič in še nekaj štajerskih rodoljubov avgusta 1869 prišli k Sveti Trojici v Slovenskih Goricah, da bi ugotovili, ali je mogoče tam pripraviti slovenski tabor, jih je nekdo ovadil. Začela se je preiskava zaradi ščuvanja, zaslišali so trojiškega župana Wolfa (Svoboda, 1869). Udeležil se je sestanka jugoslovenskih politikov v Sisku (Dolar, 1936: 39). Graški namestnik Kübeck von Kübau je v zaupnem pismu spraševal mariborskega okrajnega glavarja Julija Seederja, ali mu je znano, da bi Anton Tomšič kdaj potoval v Srbijo; dopuščal pa je možnost, da bi šlo za nekega drugega Tomšiča, ki naj bi bil političen agent (Borko, 1924).

Slovenski narod je izhajal trikrat tedensko. Tomšič je za sodelavce pridobil Levstika, Jurčiča, dr. Valentina Zarnika, Frana Levca, Frana Erjavca, dr. Josipa Vošnjaka, Janka Pajka, Josipa Ogrinca, dr. Frana Celestina idr. (Vatovec, 1980: 124). Ko je Tomšič po dolgem premisleku odvetniško pero zamenjal za publicistično, se je časnikarskega dela lotil »z ognjeno odločnostjo«, »za stvar vnet, ni prizanašal nikomur«, piše Jurčič in poudarja, da je bil Tomšič »z neko literarno-očetovsko ljubeznijo navezan« na *Slovenski narod*.

Koliko križev in težav zarad notranjih homatij je imel ž njim, ni zdaj za javnost. Ponos njegov je bil, da je vsaka številka uredniško vselej ob določenem dnevu gotova bila. Zato je včas (za prvega časa) moral do 1

celo do 4 popolnoči revizije čakati. In ko je od znotraj in od zunaj listu pretela smrt, rekel mi je večkrat: »samo toliko časa bi rad živel, da bi Slov. Narod dalje izhajal nego Naprej in Slovenec.« (Jurčič, 1871)

Politični nasprotniki, tj. nemškutarji in ustavoverci v Mariboru, so Tomšiča imenovali »slovenski Krišč« (Jesenko, 1883), »*der windische Heiland*« (nem. vendski oziroma slovenski odrešenik) oziroma »*der windische Christus*« (Vošnjak, 1982: 227), vendar so postavnega, visokega moža radi videli tudi v svoji družbi. Fran Levec piše:

Tomšič je bil izredno lep mož. Visok nad seženj se je že po svoji nenavadni velikosti odlikoval od vseh ljudij. Nosil je do rame sezajoče goste plave lase in dolgo brado; bil je modrook ter je imel jako simpatičen, sonoren glas. Dovtipen, duhovit, zgovoren in vesel je bil središče vsaki družbi, bodisi ženski, bodisi moški, kjer se je pokazal. /.../ Bil je sploh mož, kakeršnega bi tudi dandanes, ko se nam kaže in obeta mnogo lepih talentov, krvavo potrebovali. (Levec, 1893)

Tomšičevi tiskovni pravdi

Uredniška radikalnost je Tomšiču nakopala dvoje odmevnih tiskovnih pravd. Januarja 1869 je na celjskem okrožnem sodišču potekala obravnava zoper Tomšiča in tiskarja *Slovenskega naroda* nemškutarja Eduarda Janžiča (Janschitz), ki sta bila obtožena pregreška kaljenja javnega miru oziroma zanemarjanja dolžne skrbnosti. Članek »Tujčeva peta« (Levstik, 1868: 1–2) naj bi imel namero ščuvati k sovražnosti do nemškega naroda in nemške duhovščine. Državni pravdnik je predlagal, da bi Tomšiča kaznovali z dvo-mesečno težko ječo in izgubo kavcije v višini 100 goldinarjev. Tomšič se je s pomočjo Levstikovega gradiva zagovarjal sam, prosil je, da bi obravnava potekala v slovenskem jeziku. Državni pravdnik se je strinjal, da Tomšič lahko uporablja slovenski jezik, on pa bo govoril v nemškem jeziku. Tomšič se je odločil, da se bo zagovarjal v nemškem jeziku, saj bi sodišče razumelo vsako besedo državnega pravdnika, ne pa njegovega zagovora v slovenščini.

Tomšič je na vprašanje predsednika sodišča, ali namerava imenovati avtorja spornega članka, odgovoril: »*Časnikarska spodobnost in poštenost mi kaj tacega ne dopušča.*« Članka pred objavo ni bral, saj je imel veliko dela s posebnimi poročili o zasedanjih deželnih zborov, vendar je po rokopisu takoj spoznal, da gre za zanesljivega pisatelja (dopisnika). Tiskarski pomočnik, ki skrbi za povezavo med uredništvom in tiskarno, je prinesel članek v tiskarno, kar je znamenje, da je treba članek postaviti. Metteur-en-pages

Breier (metirati: urejati, razvrščati stolpce stavka v strani, lomiti) ve, da je na prvem mestu uvodni članek, nato dopisi, dopisi iz slovenskih dežel, politični razgled idr. V primeru, da pride do odstopanj ali je uvodnih člankov več, je Tomšič posebej obvestil tiskarno. Vse to je potrdil tiskar Janžič, ki se je zagovarjal s tem, da ne obvlada slovenščine. Tomšič je navedel tri olajševalne okoliščine: članek je časnikarska polemika (odgovor na članek »Die Ferse des Fremdling« iz *Laibacher Tagblatta*), pisan je iz občeslovanskega stališča in ni omejen samo na aktualen čas, članek ima zgodovinsko podlago (Tiskovna prava Slov. Naroda, 1869a: 2). Odlomek iz Tomšičevega zagovora:

Danes sem dokazal, da obtoženega članka med tiskanjem nisem bral; na dalje sem dokazal, da članek nima kvalifikacije za §. 302. kazenskega zakonika, posebno da v njem o poskušnji ščuvati proti nemški duhovščini sedanjega časa ni niti sluha; torej mislim, da nisem niti pregreška niti prestopa krivega storil. H koncu bi si le še nekoliko kratkih opomb izprosil. S postavodajo 21. decembra 1867 so se avstrijski narodi kot polnoletni oklicali. Ako tako izrečena polnoletnost ni puhla fraza, mislim, da se sme narodom brez vse bojazni prepustiti, da se med seboj razgovoré o tem, kaj ima drug od drugega tirjati in kaj drug drugemu dati in priznati, in da se sme torej tudi časnikarskim zastopnikom teh narodov dovoljevati najsvobodnejša beseda. Le ako se bodo mednarodne razmere vsestransko pretresovale, je mogoče, da se odpravi ošabnost vladajočega in pa brezupnost drugih služječih narodov. Le ako se po mejusobnih razgovorih pogodé narodi o svojih tirjatvah, ktere ima narod do sonaroda in države, bo mogoče napraviti v Avstriji toliko potrebno zvezo in spravo vseh narodov, in jaz mislim, da je časnik, ki je na eni strani podiral ošabnost, na drugi pa odpravljjal brezupnost kazaje na narodne pravice in spodbudovaje k delu, pripomogel iz svojega stališča, da se Avstrija enkrat konečno vredi, da je tak časnik torej bolj delal za javni mir in red, kakor pa ga kalil. (Tiskovna prava Slov. Naroda, 1869b: 1)

Prvostopenjsko sodišče je Tomšiča oprostilo, višje sodišče v Gradcu pa mu je zaradi prestopka zanemarjanje dolžne skrbnosti in pazljivosti izreklo kazen (50 gld ali 10 dni zapora, izguba 60 gld kavcije, poravnava sodnih stroškov). Tomšič se je pritožil, vendar je najvišje sodišče na Dunaju sodbo potrdilo. Tomšič je moral objaviti pogloblitne nemške spise o procesu in obsodbi (Slodnjak, 1962: 480). V isti, 65. številki *Slovenskega naroda* je bil objavljen oster uvodnik »Janjče in Vevče«, v katerem je Levstik komentiral spopad med slovenskimi kmečkimi fanti in turnarji (člani nemškega telovadnega društva Turnvereina) na Jančah in orožniki in vojaki v Vevčah 23. maja 1869.

Avgusta 1869 je celjsko državno pravdnništvo vložilo obtožnico zoper Tomšiča zaradi treh Levstikovih uvodnikov v *Slovenskem narodu* (Slovinci Galgenvögel, 1869, št. 72, Kdo na Kranj. vlada, št. 84, Janjče in Vevče, št. 65). Obtožbo za prvi uvodnik je terjalo avstrijsko vojno ministrstvo (Jurčič, 1871). Tomšič je v zagovoru pred porotnim sodiščem v Celju decembra 1869 med drugim izrekel naslednje besede:

Vsakdo, ki se s časniki peča, ve kakšno nalogo ali dolžnost ima časnikar, posebno politični časnikar. Njegova dolžnost je, vse kar se med nami in okoli nas količkaj imenitnega godi, zapisati in naznaniti svojim bralcem. Pa ne samo suhoparno zapisati. Časnikar ima dolžnost vsaki dogodek na vse strani pojasniti in pokazati ga od njegove dobre in slabe strani. Časnikar mora imeti oči odprte na vse strani, da more svojim bralcem dobro priporočati in pred slabim svariti. /.../ Ako hočem pošten ostati – in to hočem – moram kakor rečeno vsak dogodek popisati od vseh strani, od dobre in slabe. (Tiskovna pravda Sl. Nar. pred porotno sodnijo celjsko 13. decem. 1869, 1870)

Celjsko porotno sodišče je Tomšiča oprostilo obtožbe kaljenja javnega miru v omenjenih treh člankih. Tomšiča je zagovarjal dr. Radoslav Razlag, ki je zahteval, naj bo obravnava v slovenskem jeziku. Obtoženec, zagovornik in državni pravdnik so govorili slovensko, sodišče pa nemško in slovensko (Telegram Slov. Narodu, 1869).

Celjski državni pravdnik naj bi imel na zalogi še trinajst člankov, da bi z zaporednimi tožbami spravil *Slovenski narod* ob kavcijo in urednika. Jurčič je pripisoval Tomšičevo zmago pred sodiščem daru hitre presoje in oblikovanja misli, dovtipov in nepričakovanih napadov, s katerimi je razorožil nasprotnika. »Zato je bil on ustvarjen za parlament gotovo še bolj nego za pero, in to, da nam je prej umrl, je v tem večja škoda za domovino, ker za istino temeljitih in ravno tako energičnih zagovornikov v zborih nemamo v izobilji.« (Jurčič, 1871).

Finančne težave *Slovenskega naroda* in Tomšičeva smrt

Slovenski narod je bil leta 1870 v hudi finančni krizi. Ustanovni kapital je pošel, *Slovenski narod* je izhajal z izgubo (2.000 gld letno). Maja 1870 se je večje število rodoljubov posvetovalo v Celju o ustanovitvi delniškega društva, ki bi prevzelo *Slovenski narod* v svojo last in ustanovilo tiskarno. Istega dne so zbrali za 12.000 gld delnic po 50 gld, predvidenega kapitala (30.000 gld) pa jim kasneje ni uspelo pridobiti. Tomšič je vseeno zaprosil za koncesijo za tiskarno in se obrnil na prijatelja veleposestnika Franc Skazo v Šmarju pri Celju, ki je bil pripravljen ustanoviti tiskarno. Konec leta je pošel

celoten kapital *Slovenskega naroda*. Ustanovniki so sklenili list prepustiti Tomšiču in njegovim družabnikom pod pogojem, da ustanovijo tiskarno in list izdajajo po prvotnem programu. Za ustanovni kapital (6.000 gld) niso terjali nobene odškodnine. 1. januarja 1871 je *Slovenski narod* postal last Tomšiča, Franca Skaze in trgovca Huga W. Tanšiča, ki so sklenili pogodbo, po kateri bo Tomšič tudi solastnik tiskarne (Vošnjak, 1893).

»Tomšič je bil blagega srca, energičen, pogumen in duhovit,« je menil Josip Serbec. »Združena je bila v njem duhovitost, delavnost, dobrosrčnost, zdrav humor in neskončna ljubezen do naroda« (Serbec, 2003: 15, 22). Tudi Vošnjak poudarja veliko Tomšičevo rahločutnost. Če je slišal grajo o *Slovenskem narodu*, je hotel takoj vse pustiti, urejanja *Slovenskega naroda* se je polotil z navdušenjem in idealizmom, naročnike in bralce je želel pridobiti z mirno, prepričevalno besedo. »V polemiko se je spuščal le, če je k temu bil prisiljen, in se je tudi v polemiki izogibal vsakega osebnega napadanja in preprostega psovania, kakršno se je pozneje sploh vgnezdilo v časnike« (Vošnjak, 1982: 227–228).

Anton Tomšič je umrl 26. maja 1871 (na 29. rojstni dan). Okoliščine Tomšičeve smrti so skrivnostne. Domnevno naj bi se občutljivi, »mračni in zaradi neozdravljive tuberkuloze ter erotičnih težav hudo zagrenjeni« Tomšič (Dolar, 1936: 38) za samomor (zastripitev z digitalinom) odločil zaradi neuslišane ljubezni do Dominkušove soproge (Kmecl, 1987: 129) in zaradi namer lastnikov *Slovenskega naroda*, da imenujejo nadzorni odbor, v katerem naj bi bil celo staroslovenec dr. Etbin Henrik Costa (M. M., 1921).²

Najbrž so bila Tomšičeva suicidna nagnjenja družinsko pogojena, saj se je leta 1869 v rojstni hiši v Dednem Dolu obesila njegova sestra Ana (Slodnjak, 1962: 471). Na sum samomora so namigovalle besede, ki jih je Tomšič izrekel večer pred smrtjo v družbi z Ivanom Železnikarjem in Martinom Sarnikom (iz pisma mariborskega okrajnega glavarja Julija Seederja graškemu namestniku Kübecku von Kübauu, 14. 2. 1872, Borko, 1924). Javno govorico o Tomšičevem samomoru s strupom so sprožili mariborski Nemci, o njej so pisali nemški časniki (*Grazer Zeitung*, *Laibacher Tagblatt*). Vsakršno možnost samomora je zanikala posebna komisija (Tomšičev pogreb, 1871; Nespravljivi sovražniki, 1871).

Tomšič je 16. marca zaradi obveznosti pri ustanovitvi nove tiskarne odgovorno uredništvo *Slovenskega naroda* prepustil Martinu Jelovšku (P. n. naročnikom in zunanjim sodelavcem Slov. Naroda!, 1871). Po Tomšičevi nenadni smrti maja 1871 je tri mesece urejal *Slovenski narod* notarski

² Dr. Dominkuš je bil nemško vzgojen, vendar je bil odločen Slovenec. Od leta 1859 je bil odvetnik v Mariboru, soustanovitelj mariborske čitalnice, Slovenske matice, Narodne tiskarne, pisec knjižice *Die Bestrebungen der Slovenen* (1869). Leta 1862 je začel vlagati pri sodišču v Mariboru tožbe v slovenskem jeziku. Nekaj časa je bil poslanec v štajerskem deželnem zboru in državnem zboru, podpiral je slovensko dijaštvo (Polec, 1925: 144).

pripravnik Ivan Železnikar, nato je postal njegov urednik Jurčič. Slovenska Narodna tiskarna F. Skaze in drugov je bila ustanovljena 18. julija 1871.

Tomšičev nagrobni spomenik

Mariborski rodoljubi so ustanovili odbor za postavitve spomenika Antonu Tomšiču (predsednik dr. Dragotin Koceli, blagajnik I. Železnikar, tajnik Alojzij Gregorič, člana prof. Janko Pajk, Franc Rapoc). Prvi so za spomenik darovali: dr. Dominkuš (20 gld), F. Skaza in H. Tanšič (10 gld), dr. Franjo Ravš (7 gld), po 5 gld dr. Valentin Zarnik, dr. Koceli, Železnikar, F. Rapoc, A. Gregorič, dr. Josip Vošnjak, Friderik Babnik, dr. Janko Sernec, dr. Jernej Glančnik, Franjo Robič, po 2 gld Josip Sernec in Franjo Lopild (Za Tomšičev spomenik, 1871). Odbor za spomenik je naročil sliko Antona Tomšiča, ki jo je naslikal Ivan Franke leta 1876 (Domače stvari, 1876). Spomenik v obliki piramide iz nabrežinskega kamna je leta 1875 izdelal ljubljanski kamnosek Vinko Čamernik (Tomšičev spomenik, 1875). To naj bi bil prvi slovenski javni spomenik v Mariboru. Zanj naj bi skrbel mariborska čitalnica. Preostanek denarja za spomenik je leta 1881 prevzela Slovenska matica in ustanovila Tomšičevo oziroma Tomšič-Jurčičevo ustanovo za literarne nagrade. Leta 1940 so Tomšičeve telesne ostanke prenesli v skupno grobnico zaslužnih mož (Tomšič še v grobu brez miru, 1940).

Razkol med Franom Levstikom in *Slovenskim narodom*

Fran Levstik je veljal za neformalnega vzornika in voditelja liberalne mladine (mladoslovenski ideolog). Ivan Prijatelj je Levstika označil za »*duševnega očeta*« *Slovenskega naroda* (Prijatelj, 1918). Levstik, Tomšič in Jurčič so bili dolenski rojaki. Tomšič je na začetku leta 1869 vabil Levstika, ko je ta izgubil delo pri Wolfovem slovensko-nemškem slovarju, naj pride v Maribor (Žigon, 1919: 707).

Levstik je spomladi 1870 začel na Dunaju izdajati satirični list *Pavliha*. Po odhodu slovenskih poslancev iz državnega 31. marca 1870 so se staroslovenski prvaki na Kranjskem in mladoslovenci poskušali spraviti, da bi lahko enotno nastopili na volitvah. *Slovenski narod* je začel pozivati k narodni enotnosti (Tomšičevi članki v *Slovenskem narodu*: Eno dejanje, 1870, št. 39, Narodne ali politične stranke?, št. 45, Sloga, št. 58). Štajerski mladoslovenci so si začeli prizadevati za spravo s staroslovenci. V ta namen so se aprila in maja sestali s kranjskim prvakom dr. Lovrom Tomanom na mariborskem kolodvoru. Toman, ki je po uspešnih dogovorih z mariborskimi narodnjaki poslal v Ljubljano vesel telegram (Barbarič, 1982: 138), naj bi Tomšiču priznal, »*da je škoda bila, ko porazum za to ceno ni prej došel*«. S sporazumom naj bi bila mišljena sloga pod federalističnim praporom (Jurčič, 1871).

Levstik se z mladoslovenskim prilagajanjem prvakom ni strinjal, zato je začel v *Pavlihi* pisati kritično tudi o mladoslovencih in o slogi, ki je bila sklenjena za dobo volitev. Tomšič se je odzval z ogorčenim pismom. Levstika je obvestil o nestrinjanju štajerskih rodoljubov z usmeritvijo *Pavlihe* in mu svetoval, naj podpira staroslovenske kandidate, saj bi v nasprotnem primeru kranjski deželni zbor dobil nemško večino, ter izrazil prepričanje, da se bodo mlado- in staroslovenci kmalu spet sprli.

Spravo je Levstik načelno odklanjal. Levstikova radikalnost je bila vzrok za razkol z dr. Valentinom Zarnikom, Tomšičem in štajerskimi mladoslovenci. Zaradi neizprosne satirične kritike in Zarnikove karikature na naslovnici *Pavlihe* je Levstik izgubil podporo vodstva štajerskih mladoslovencev in *Slovenskega naroda*.

Tomšiča, ki je podobno kot Levstik nasprotoval politiki staroslovenskih prvakov in državnih poslancev, so lastniki *Slovenskega naroda* in Zarnik prisilili, da je nastopil proti Levstikovemu *Pavlihi*. V pismu Jurčiču 26. julija 1870 med drugim omenja:

Lastniki so mi striktno naložili, da moram »Pavl.« desavourirati. To sem moral storiti, ali pa iti zaradi Levstikove neumnosti./.../ Jaz pravim, da je samostojno publicistično pero Levstikovo nesreča za narod. Levstik morebiti ni lump ali takta in narodnosti naj se gre učiti k – Alešovcu. – Jaz sem se dolgo branil, da ne prinesem nič o »Pavlihi«, moral sem se vdati enoglasni tirjatvi in sodbi. (Slodnjak, 1931: 346, 347)

Večina bralcev je zaupala trditvam v *Slovenskem narodu*. Levstikov *Pavliha* je izgubil večino naročnikov, zadnja, sedma številka je zato izšla s primanjkljajem (več o tem Globočnik, 2010).

Na začetku leta 1871 je Hugo Tanšič, član komanditne družbe, ki je ustanovila slovensko tiskarno v Mariboru, povabil Levstika, naj spet sodeluje s *Slovenskim narodom*. Levstik se je z veseljem odzval na povabilo, sprejel skromen predujem, pisal Tomšiču in se z njim sestal na Dunaju. Levstikovi članki so bili radikalni, usmerjeni proti prvakom, zato je kmalu prišel navzkriž z opreznim in bolehnim Tomšičem. Sodelovanja je bilo konec marca 1871 (Slodnjak, 1962: 524). Levstik kasneje skorajda ni več deloval kot časnikar, posvetil se je literaturi in jezikoslovju.

Josip Jurčič

Jurčič je bil rojen 4. marca 1844 na Muljavi v revni kmečki družini. Po osnovni šoli na Krki in Višnji Gori je obiskoval normalko (1855–57) in nato gimnazijo v Ljubljani. Leta 1858 je bil sprejet v Alojzijevišče. Že leta 1861, kot četrtošolec, je začel pisati. Leta 1864 je družba sv. Mohorja izdala njegovo

povest *Jurij Kozjak*. Sodeloval je z *Novicami* in Janežičevim *Glasnikom*. Po maturi (1865) se je vpisal na filozofsko fakulteto na Dunaju (slovanski in klasični jeziki). Skromno se je preživljal s honorarji za pisateljsko delo (prvi slovenski roman *Deseti brat*, 1866/67, povest *Sosedov sin*). Njegova pisateljska vzornika sta bila Levstik in Walter Scott.

Jurčič je na Dunaju živel v bednih razmerah. Obrnil se je na Tomšiča s prošnjo, ali bi lahko postal sodelavec novega časnika *Slovenski narod*. Dr. Josip Vošnjak in Dominkuš, ki sta zastopala ustanovnike, sta prošnji ugodila (Vošnjak, 1889). V začetku julija 1868 je postal Tomšičeva desna roka pri urejanju *Slovenskega naroda*. Nadomeščal ga je, ko je leta 1869 potoval na Husove slavnosti v Prago. Sredi aprila 1870 se je vrnil na Dunaj, kjer je želel dokončati študij slavistike in klasične filologije in upal, da bo dobil službo pri dunajskem federalističnem konservativnem dnevniku *Vaterland*. Ostal je v stikih s Tomšičem in mu pošiljal podlistke in politične članke, s krajšimi leposlovnimi prispevki je pomagal Stritarjevemu *Zvonu* (Logar, 1982: 475). 12. junija 1870 se je vrnil v Maribor. Konec leta 1871 je odšel v Sisak, kjer je bil slovenski urednik časopisa *Südslavische Zeitung*.

Dan po Tomšičevi smrti so na pobudo dr. Josipa Vošnjaka poslali Jurčiču brzojavko v Sisak. Jurčič je odgovoril, da prevzame uredništvo v dveh mesecih. Od srede julija 1871 je bil ponovno v Mariboru (Vošnjak, 1889). Uredništvo *Slovenskega naroda* je bilo tedaj na Koroški ulici št. 220.

Dnevnik v Ljubljani

Jurčič je uredništvo *Slovenskega naroda* leta 1872 preselil v Ljubljano. Začasni prostori uredništva so bili v hiši Ivana Tavčarja na Celovski cesti. Ustanovni občni zbor delniške družbe je bil 14. septembra 1872. Prva številka, ki je bila natisnjena v Narodni tiskarni v Ljubljani, ima datum 6. oktober 1872 (Črtica o postanku in razvoju Slov. Naroda, 1918). S 1. januarjem 1873 je *Slovenski narod* začel izhajati kot dnevnik (razen v ponedeljkih in dneve po praznikih).

Neomahljiv v svojem političnem prepričanju, duhovit kot člankar in listkar in srečen v polemiki povzdignil je ugled lista in mu priboril odločilen pomen ne samo v narodni publicistiki, ampak sploh v vsem narodnem življenju. (Jurčič, 1893)

Jurčič je intenzivno deloval tudi na literarnem področju (mdr. romani *Doktor Zober*, 1876, *Mej dvema stoloma*, 1876, *Cvet in sad*, 1877, *Rokovnjači*, 1881, tragedija *Tugomer*, 1876). Vendar so naporne uredniške obveznosti terjale svoj davek. Literarna zgodovina ugotavlja, da so najboljša Jurčičeva pripovedna dela nastala pred prihodom v Ljubljano. Leta 1881 je bil med soustanovitelji revije *Ljubljanski zvon*.

Jeseni 1879 je bolehní Jurčič zbolel za tuberkuloznim vnetjem porebrnice. Poskušal se je pozdraviti z bivanjem na Gorenjskem in v Benetkah. Med Jurčičevo boleznijo sta uredništvo prevzela Peter Grasselli (Vošnjak, 1890: 268) in Ivan Tavčar, ki je imel odločilno besedo pri usmeritvi *Slovenskega naroda* od leta 1887 do leta 1923. Jurčič je umrl 3. maja 1881 v Ljubljani.

Jurčičev nagrobni spomenik je po načrtu pariškega arhitekta Le Blanca v starogrškem slogu izdelal kamnosek Vinko Čamernik. Vzidali so ga v Baumgartnovó kapelo (Jurčičev spomenik, 1881). Čamernikova delavnica je izdelala tudi spominsko ploščo, ki so jo avgusta 1882 odkrili na Jurčičevi rojstni hiši. Odbor za Jurčičev spomenik je poskrbel za izdajo Jurčičevih zbranih spisov (Odbor za Jurčičev spomenik, 1882).

Ivan Železnikar

Ivan Železnikar je bil rojen 28. decembra 1839 v Stiški vasi pri Cerkljah. Po osnovni šoli v Kopru, kjer je bil rejeneč strica Ivana Železnikarja, župnika v Ospu, je med 1850 in 1858 obiskoval gimnazijo v Ljubljani. Leta 1858 se je vpisal na študij prava na Dunaju, vendar je bil zaradi pomanjkanja dve leti zaposlen kot vzgojitelj v trgovski družini V. Zeschka v Ljubljani. Med letoma 1860 in 1863 je ob pomoči ljubljanskih rodoljubov nadaljeval študij prava, vendar ga ni dokončal. Čez tri leta se je vrnil v Ljubljano. Nekaj časa je služboval kot notarski pripravnik pri J. A. Schitzu na Dunaju in nato v pisarni notarja F. Rateja v Slovenski Bistrici. Bil je eden najzvestejših dopisnikov *Slovenskega naroda* in ga je po smrti prvega urednika Tomšiča od maja do srede julija 1871 tudi urejal (leta 1871 je poskusil tudi izdajati satirični list *Sršeni*, samo dve številki), vendar mu uredništva zaradi mladosti ter politične in narodne bojevitosti in tudi ostrine do nemških konservativcev (Železnikar, 1893) niso hoteli zaupati. Uredništvo so mladoslovenci raje prepustili previdnejšemu Josipu Jurčiču. Železnikar se je vrnil v Ljubljano in se zaposlil kot korespondent pri banki Slovenija. Ker je slutil njen polom, je odšel na Štajersko, bil nekaj časa občinski tajnik v Sevnici in nato zopet pri notarju Rateju. Leta 1881 se je vrnil v Ljubljano in postal 1. januarja 1882 urednik *Slovenskega naroda*. Med letoma 1884 in 1887 je bil tudi izdajatelj in odgovorni urednik *Slovenskega naroda*. Uspelo mu je povečati obseg časnika v vsebinskem in oglasnem delu. V času Železnikarjevega urednikovanja se je Narodna tiskarna preselila v prostore na Turjaškem trgu. Več let je bil član ljubljanskega občinskega odbora, sodeloval je pri narodnih društvih. Od 1858 do 1882 je sodeloval z *Novicami*, kasneje z Einspielerjevim *Slovincem*, *Slovenskim gospodarjem* in *Ljubljanskim zvonom*. Od marca 1884 je urejal satirični list *Škrat* (1883–1885), med letoma 1889 in 1891 je urejal satirični list *Brus*, ki je svoje satirične bodice naperil predvsem proti domačemu katoliškemu taboru (Globočnik, 2002: 399–446).

Duhovit in rezek v analizi, sarkastičen in dovtipen v polemiki, izboren dijalektik in eleganten stilist, vse to je bil Ivan Železnikar in to ga je ospobilo za žurnalista, tem svojstvom je imel zahvaliti, da je vsako borbo srečno in zmaganosno dognal. (Ivan Železnikar, 1893)

Vatroslav Holz poudarja, da so med Železnikarjeve odlike spadali

osebna neustrašenost v narodnih naših borbah, nenavadna genijalnost v pisavi, zlasti na feljtonskem polju in pa zgledna npravstvenost njegova, s katero je kot zaničevani pregrešni colnar, pred Bogom in pred pravicoljubnimi ljudmi zakril pač marsikakšnega predomišljavega farizeja – svetohlinca. (Holz, 1892: 123)

Tomšičev jezik v *Slovenskem narodu* je bil skrben (Vatovec, 1980: 124). Že Levstik pa je Jurčiču očital germanizme (Levec, 1888). Fran Vatovec ugotavlja, da se je slovenščina v *Slovenskem narodu* v času Železnikarjevega urednikovanja občutno spremenila. Železnikar se ni več opiral na ljudsko slovenščino, prevladal je duh tujega jezika (srbohrvaške izposojenke).

830

Ker je veliko pisal, je občutno vplival na časnikarsko slovenščino, tako da je pravzaprav začetnik in tvorec tistega neprijetnega in togega, nepristnega jezika, ki je bil poslej vrsto let značilen za slovensko časnikarstvo (prim. A. Breznik, Jezik naših časnikarjev in pripovednikov, 1944). (Vatovec, 1991: 947)

Železnikar je uredil *Izbrane spise Valentina Zarnika* (1888) in izdal *Novo pesmarico* (1889). Umrli je 26. januarja 1892 v deželni bolnici v Ljubljani. Železnikar po Tomšiču in Jurčiču velja za tretjega slovenskega poklicnega časnikarja.

Sklep

Ustanovitev časnika *Slovenski narod* so omogočila finančna sredstva štajerskih mladoslovencev, ki so za prvega urednika izbrali Antona Tomšiča. Pomemben vpliv na programsko usmeritev časnika je imel literat, jezikoslovec in politični publicist Fran Levstik, ki si je že leta 1867 prizadeval za ustanovitev podobnega političnega lista v Ljubljani, poleg tega sta bila Tomšič in njegov pomočnik Jurčič na nek način Levstikova politična učenca. Tomšič se je lahko zanašal na sodelovanje redkih dopisnikov in sodelavcev, med katerimi imel v prvih dveh letih ključno vlogo prav Levstik. Tomšič je v tiskovnih pravadah zaradi Levstikovih člankov pokazal izjemno odločnost; oprostilna sodba pred celjskim porotnim sodiščem je veljala za eno od

zmag slovenskega narodnega gibanja. Leta 1870 je moral Tomšič, na izrecno zahtevo lastnikov *Slovenskega naroda*, ki so imeli ključni vpliv na politično usmeritev časnika, nastopiti proti Levstikovem satiričnem listu *Pavliha*.

Drugi urednik po vrsti, Josip Jurčič, je uredništvo preselil v Ljubljano in časnik preoblikoval v dnevnik. Tomšič in Jurčič sta veljala za pomembna predstavnika slovenske kulturne elite (Jurčič je bil tudi prijubljen pisatelj), zato so po njuni smrti Slovenci poskrbeli za postavitev njunih nagrobnih spomenikov. Tretji urednik *Slovenskega naroda*, Ivan Železnikar, je nadaljeval Jurčičeva prizadevanja in časnik uspel obogatiti z novimi rubrikami. Vpliv na usmeritev *Slovenskega naroda* si je v tem času pridobil zlasti liberalni politik Ivan Tavčar.

V prvih dveh desetletjih izhajanja je *Slovenski narod* že veljal za osrednji slovenski liberalni časnik. Na notranjepolitičnem področju je svojo polemično ost naperil proti slovenskemu konservativnemu (katoliškemu) taboru in proti nemškim strankam ter domačim nemškutarjem. Vpogled v življenjske zgodbe urednikov izpričuje, da so bile razmere, v katerih je začel izhajati *Slovenski narod*, sorazmerno skromne. Uredniško delovanje se je moralo prilagajati zahtevam lastnikov časnika oziroma vodilnih liberalnih politikov.

LITERATURA

- Barbarič, Štefan (1982): Levstik in Jurčič. V: Bogo Grafenauer (ur.), Levstikov zbornik, 127–141. Ljubljana: Slovenska matica.
- Dolar, Jaroslav (1936): Anton Tomšič v Mariboru: Kronika slovenskih mest 3 (1), 38–41.
- Globočnik, Damir (2002): Škrat, Rogač in Brus – troje liberalnih satiričnih listov. *Zgodovinski časopis* 56 (3–4): 399–446.
- Globočnik, Damir (2010): *Pavliha 1870: Levstikov satirični list*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Holz, Vatroslav (1892): *Spomini na znamenite možé slovenske*. Trst: Edinost.
- Kermavner, Dušan (1961): *Političnozgodovinske opombe k: Ivan Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895, četrta knjiga*. Ljubljana: DZS.
- Kmecl, Matjaž (1987): *Slovenska postna preišljevanja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Logar, Janez (1982): *Opombe k: Josip Jurčič, Zbrano delo. Deseta knjiga, Literarni članki / Podlistki / Ocene / Politični članki 1. del / Dodatek*, Ljubljana: DZS.
- Melik, Vasilij (1982): *Josip Vošnjak in njegovi spomini, Spomini*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Polec, Janko (1925): *Dominkuš Ferdinand. V: Izidor Cankar s sodelavci (ur.), Slovenski biografski leksikon, I. Zvezek, 144*. Ljubljana: Zadruga gospodarska banka.
- Prijatelj, Ivan (1958): *Slovenska kulturnopolitična zgodovina, 1848–1895, III*. Ljubljana: DZS.

- Sernec, Josip (2003/1927): Spomini. Ljubljana: Tiskovne zadruge.
- Slodnjak, Anton (1931): Ali je Tugomer res Jurčičev? Življenje in svet 5 (13): 344-348.
- Slodnjak, Anton (1962): Opombe k: Fran Levstik, Zbrano delo, Deveta knjiga, Politični spisi II. Ljubljana: DZS.
- Vatovec, Fran (1968): Ob stoletnici *Slovenskega naroda*, Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino 16 (3): 145-149.
- Vatovec, Fran (1980): Tomšič, Anton. V: Jože Munda (ur.), Slovenski biografski leksikon: 12. zv. Tábořská – Trtnik, 124-125. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Vatovec, Fran (1991): Železnikar Ivan. V: Jože Munda s sodelavci (ur.) Slovenski biografski leksikon: 15. Zvezek, 947. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Vošnjak, Josip (1982): Spomini. Ljubljana: Slovenska matica.
- Žigon, Avgust (1919): Prispevki k petdesetletnici. Ljubljanski zvon 39 (11-12): 696-722.

VIRI

- Borko, Božidar (1924): Anton Tomšič v luči c. kr. Oblasti. Jutro 5 (180): 7.
- Črtica o postanku in razvoju Slov. Naroda (1918): Slovenski narod 51 (73): 3.
- Die Ferse des Fremdlings (1868): Laibacher Tagblatt 1 (23): 1.
- Domače stvari (1876): Slovenski narod 9 (128): 3.
- Prijatelj, Ivan (1918): Levstikov program Slovenskega Naroda. Slovenski narod 51 (73): 1-2.
- Ivan Železnikar (1893): Slovenski narod 26 (75): 5.
- Jesenko, Janez (1883): Časnikarstvo in naši časniki. Slovenski narod 16 (288): 1-3.
- Jurčič, Josip (1893): Slovenski narod 26 (75): 5.
- Jurčičev spomenik (1881): Ljubljanski zvon 1 (11): 707.
- J-č. (Jurčič, Josip) (1871): Anton Tomšič: Slovenski narod 4 (63): 2-3.
- Levec, Fran (1888): Spomini o Josipu Jurčiču: Ljubljanski zvon 8 (7): 418-429.
- Levstik, Fran (1868): Tujčeva peta. Slovenski narod 1 (73): 1-2.
- Levstik, Fran (1869): Janjče in Vevče. Slovenski narod 2 (65): 2-4.
- Levstik, Fran (1869): Kdo na Kranj. vlada. Slovenski narod 2 (84): 1-2.
- Levstik, Fran (1869): Slovenci Galgenvögel. Slovenski narod 2 (72): 1-2.
- Listek (1868): Slovenski narod 1 (27): 1-2.
- M. M. (1921): Anton Tomšič. Slovenski narod 54 (116): 1-2.
- Nespravljivi sovražniki (1871): Slovenski gospodar 5 (21): 4.
- Odbor za Jurčičev spomenik (1882): Ljubljanski zvon 2 (7): 444.
- P. n. naročnikom in zunanjim sodelavcem Slov. Naroda! (1871): Slovenski narod 4 (32): 4.
- Slovenskega Naroda politični program (1868): Slovenski narod 1 (1): 1.
- Solus (= Levec, Fran): Prvi uredniki Slov. Narodu (1893): Slovenski narod 26 (75): 4-5.
- Svoboda (1869): Slovenski narod 2 (101): 4.
- Tiskovna prava Slov. Naroda (1869a): Slovenski narod 2 (11): 1-3.

- Tiskovna prava Slov. Naroda (1869b): Slovenski narod 2 (15): 1.
Telegram Slov. Narodu (1869): Slovenski narod 2 (146): 3.
Tiskovna pravda Sl. Nar. pred porotno sodnijo celjsko 13. decem. 1869 (1870): Slovenski narod 3 (4): 4.
Tomšič, Anton (1870): Eno dejanje. Slovenski narod 3 (39): 1.
Tomšič, Anton (1870): Narodne ali politične stranke?. Slovenski narod 3 (45): 1.
Tomšič, Anton (1870): Sloga. Slovenski narod 3 (58): 5.
Tomšič še v grobu brez miru (1940): Jutro 21 (92a): 3.
Tomšičev pogreb (1871): Slovenski narod 4 (62): 3.
Tomšičev spomenik (1875): Slovenski narod 8 (214): 3.
Vošnjak, Josip (1893): Kako se je ustanovil Slovenski narod. Slovenski narod 26 (75): 3-4.
Vošnjak, Josip (1889): Spomini o Josipu Jurčiču II. Ljubljanski zvon 9 (3): 145-150.
Vošnjak, Josip (1890): Spomini o Josipu Jurčiču III. Ljubljanski zvon 10 (5): 266-273.
Za Tomšičev spomenik (1871): Slovenski narod 4 (63): 4.